

KRIJGSTONEEL

TIJDGENOTEN OVER HET BELEG VAN BREDA

VAN EUROPA

1624 – 1625

 BOOKS

PAUL HULSENBOOM

INLEIDING 1624-1625	5
1. WERELD ONDER DE WAPENEN <i>Spinola's kampementen</i> Brief van graaf Saint-Amour, kapitein uit Frankrijk	15
2. ZIEKTE, SCHAARSTE EN ONRUST <i>De situatie in de stad</i> Verhandeling van Frederik van der Meye, arts in Breda	23
3. DE SCHOOL VAN MARS <i>Het beleg als lesmateriaal</i> Reisverslag van Stefan Pac, diplomaat uit Polen-Litouwen	35
4. OP DE HOOGTE <i>De buitenwereld leeft mee</i> Brief van Maria van Reigersberch, dwarsdenker uit Zeeland	47
5. PRINSELIJKE HULP <i>Pogingen tot ontzet</i> Brief van Krzysztof Arciszewski, militair uit Polen-Litouwen	55
6. TUSSEN WAARHEID EN LEUGEN <i>De informatieoorlog</i> Nieuwsprent van een anonieme drukker uit Duitsland	67
7. ORANJE STERFT <i>Reacties op de dood van Maurits</i> Klaagzang van Johannes Sictor, balling uit Bohemen	75
8. ORANJE HERLEEFT <i>Frederik Hendrik waagt een laatste aanval</i> Dagboek van Francesco Pieri, kapitein uit Italië	87
9. LIEVER SPAANS <i>Vluchtelingen, overlopers en voorstanders van overgave</i> Toneelstuk van Pedro Calderón de la Barca, dramaturg uit Spanje	97
10. EEN AANVAARDBARE AFLOOP? <i>De stad capituleert</i> Kroniek van Nicolaes van Wassaer, publicist in Amsterdam	109
11. DE MACHTSWISSELING <i>Justinus vertrekt, Isabella arriveert</i> Verslag van Hermannus Hugo, geestelijke uit Brussel	119
12. OP DE VLEUGELS VAN DE FAAM <i>Persoonlijke en vaderlandse eer</i> Heldendicht van William Crosse, kapelaan uit Engeland	131
13. WEDERZIJDSE HOON <i>Liedjes, gedichten en prenten als wapens</i> Spotdicht gedrukt door Abraham Verhoeven, courantiër in Antwerpen	141
14. UITGEBUIT EN OPGEJAAGD <i>Het leed van het platteland</i> Getuigenis van inwoners van de Langstraat	149
15. LEVE DE LANDVOOGDES! <i>Isabella als krijgsheldin</i> Toespraak van Cornelius de Paep, student uit Leuven	161
EPILOOG 1637	173
DANKWOORD	179
BIBLIOGRAFIE	180

INLEIDING

1624-1625

De heer van Nassau won mij ooit met droge turf:
 Hij liet mij waken over het Bataafse land.
 Een heer uit Genua omringt mij nu met grond
 Die vers is: hij duldt niet dat ik mijn volk bewaak.
 De aarde die toen won, was dood; maar nu bereidt
 Een nieuw soort grond met massa's hout mijn ondergang.
 Destijds was het Fortuna en een Griekse list,
 Nu onderga ik Mars, bewust van mijn bedrog.
 Ik zal bezien wat sterker is: een list of Mars,
 Geluk of inzet, slimheid of een harde hand.
 Indien ik win, ontstijg ik zeges van weleer
 En krijg ik niet door sluwheid, maar door wapens roem.
 Indien ik val, dan tegen een enorme prijs:
 Geen schipper komt gewiekst mijn sterke muren in.
 Wraakzuchtig Spanje stuurt zijn Oostenrijkse macht
 En gooit zijn ganse rijkdom kwistig in de strijd.
 Zo handelt het. Dus als het wint, bezit het straks
 Armoedig deze stad, die Nassau won met turf.¹

BREDA SPREEKT. ZAL DE “HEER UIT GENUA” de vesting weten in te nemen, of doorstaat de stad zijn belegering? Hoe dan ook komt Spanje bedrogen uit, want de kosten van de overwinning zullen torenhoog zijn – en dat terwijl de “heer van Nassau” ooit alleen maar turf nodig had gehad om Breda te veroveren.

De uit Antwerpen afkomstige, Leidse geleerde Caspar Barlaeus schreef dit Latijnse gedicht ongetwijfeld in het najaar van 1624. Op dat moment werd Breda namelijk belegerd door markies Ambrogio Spinola uit Genua, die het opperbevel voerde over de Habsburgse (“Oostenrijkse”) troepen in de Lage Landen. Barlaeus moest daarom denken aan het jaar 1590, toen Maurits van Nassau de stad op sluwe wijze had ingenomen: een aantal schippers en soldaten verborg zich in een turfschip, voer heimelijk de vesting binnen en wist na middernacht het Italiaanse garnizoen te overmeesteren.² In beide gevallen, zowel in 1590 als in 1624, bepaalde het gebruik van aarde dus het lot van Breda, maar wel op volstrekt verschillende manieren.

Ook Jacques (of Jacob) Ymmeloot uit Ieper vergeleek Spinola's wallen en schansen met het turfschip van Maurits. In een viertal gedichten in het Nederlands, Frans en Latijn kwam hij echter tot andere conclusies dan Barlaeus: de krijgskunst van de markies zou de stad doen terugkeren naar haar rechtmatige heerser, de koning van Spanje. Volgens Ymmeloot zou daaruit blijken dat vrede beter is dan de wisselvalligheden van de oorlog.³ Beide dichters reageerden op dezelfde gebeurtenissen en gebruikten daarvoor dezelfde woorden en beelden. Toch liepen hun perspectieven diametraal uiteen.

Een Brabantse twistappel

Zoals de list met het turfschip één van de bekendste huzarenstukjes zou blijven uit de Tachtigjarige Oorlog, zo groeide ook de omsingeling van Breda door Spinola uit tot één van de meest spraakmakende belegeringen. Ruim negen maanden duurde de strijd, van 27 augustus 1624 tot 2 juni 1625, toen de stad ten langen leste capituleerde. Tegen die tijd had de

oorlog zich allang ontwikkeld tot een omvangrijk internationaal conflict. Wat rond 1566 was begonnen als een opstand tegen het religieuze en politieke beleid van de Spaanse landsheer Filips II van Habsburg, was uitgegroeid tot een burgeroorlog tussen verschillende delen van de Lage Landen en een worsteling waarin allerlei staten en zelfs andere continenten werden meegesleurd. Een aantal noordelijke provincies had hun vorst intussen officieel afgezworen en zich afgescheiden als Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Het Twaalfjarig Bestand tussen 1609 en 1621 was een periode van relatieve rust, maar direct daarna hervatten de partijen de strijd. Terwijl stadhouder Maurits van Oranje een defensieve rol aannam, gingen koninklijke troepen onder leiding van Ambrogio Spinola in de aanval.⁴

Breda was een aanzienlijke vesting in het hertogdom Brabant, een grensgebied tussen Noord en Zuid. Geen wonder dus dat de stad een twistappel vormde die om de zoveel tijd werd aangevallen: tussen het begin van de oorlog en 1624 was Breda al vier keer van machthebber gewisseld. Van oudsher was de baronie van Breda eigendom van een tak van de familie Nassau, die tevens het prinsdom Oranje bezat. Daarom voerde prins Willem van Oranje bijvoorbeeld ook de titel baron van Breda, wat hem zowel status als inkomsten opleverde. Leden van zijn familie lieten zich zelfs traditiegetrouw begraven in de Grote Kerk te Breda. In 1567 week Willem echter uit naar zijn bezittingen in Duitsland, waarna de stad onder Habsburgs gezag kwam. Tien jaar later zorgde een opstand van onderbetaalde Duitse huurlingen ervoor dat Breda weer toeviel aan de Prins van Oranje, op wiens aandringen de stad zich in 1579 voegde bij de Unie van Utrecht, het bondgenootschap van opstandige gewesten. Twee jaar daarna werd Breda echter op zeer gewelddadige wijze ingenomen door Habsburgse troepen onder leiding van de Fransman

1624 – 1625

Jan Luyken, *De inname van Breda middels de list met het turfschip in 1590*, 1681. Breda, Stedelijk Museum Breda: ST18245 (bruikleen Stichting Stedelijk Museum).

Claude de Berlaymont, heer van Haultepenne. Door de list met het turfschip kwam Breda in 1590 evenwel toch weer in Staatse handen. Jarenlang lag de stad daarna als bolwerk aan de zuidgrens van de Republiek, totdat Spinola er in 1624 zijn oog op liet vallen.⁵

Een Europees krijgstoneel

Het beleg dat volgde, trok alom de aandacht vanwege de roem van de betrokken machthebbers, de grote belangen die op het spel stonden en de lange duur van de strijd. De krachtmeting vormde een waar Europees krijgstoneel, dat soldaten trok van Ierland tot Kroatië en commentaren ontlokte van Portugal tot Zweden. Het resultaat is een overvloed aan geschreven reacties, vastgelegd in brieven, dagboeken, verslagen, nieuwsberichten, gedichten en andere tekstuele bronnen. Daarnaast is het beleg onderwerp van talrijke kaarten, prenten en schilderijen. Een subtiel doch veelzeggend voorbeeld uit die laatste categorie is een werk van de Leidse kunstenaar Frans van Mieris uit circa 1660, dat misschien zijn vrouw Cunera van der Cock voorstelt.⁶ Aan de muur op de achtergrond hangt een impressionistisch weergegeven kaart van de baronie van Breda, waarop ook de belegering is afgebeeld. Waarom Van Mieris uitgerekend voor deze kaart koos, is onduidelijk: misschien had de geportretteerde een persoonlijke band met de baronie en/of het beleg, maar er kan ook een meer prozaïsche reden zijn geweest. Hoe dan ook illustreert de voorstelling de culturele weerslag van het beleg, die blijkt uit allerlei objecten.

Frans van Mieris de Oudere, *Vrouw met een waaier en op de achtergrond een kaart van de baronie van Breda*, ca. 1660. Bazel, Kunstmuseum: G 1958.27.

Veel daarvan spreken nog altijd tot de verbeelding. Een enkel voorbeeld heeft zelfs een blijvende plek veroverd in ons collectieve geheugen: het meest befaamde kunstwerk over het beleg is zonder twijfel *La rendición de Breda*, oftewel *De overgave van Breda* (ook bekend als *Las lanzas: De lansen*). Dit doek van Diego Velázquez uit 1634-1635 hing oorspronkelijk in een koninklijk paleis te Madrid en kan tegenwoordig worden bewonderd in het Prado. Ter meerdere eer en glorie van de Habsburgse overwinnaars, schilderde Velázquez een symbolische weergave van de machtsoverdracht in 1625: gouverneur Justinus van Nassau buigt en overhandigt Spinola de sleutels van de stad.

Veel hedendaagse inwoners van Breda associëren het schilderij echter ongetwijfeld met een andere bijzondere gebeurtenis uit hun eigen levens. Al decennia laten pasgetrouwde stellen zich namelijk fotograferen voor een levensgrote kopie van Velázquez' werk, die hangt in het stadhuis. Bovendien zijn er kopieën in het Stedelijk Museum Breda en de Koninklijke Militaire Academie, gehuisvest in het Kasteel van Breda. Hoewel de stad dus al honderden jaren onder Nederlands bewind staat, vormt een triomfantelijke Spaanse verbeelding van de overgave in 1625 een wezenlijk onderdeel van talrijke lokale identiteiten. De schilderijen bieden een wonderlijk voorbeeld van de doorwerking van het Bredase strijdtoneel, die voortduurt tot op de dag van vandaag.

Meerstemmige geschiedenis

De schat aan bronmateriaal biedt ruime kansen om het Beleg van Breda op verschillende manieren te benaderen. Zo kan men à la Velázquez het perspectief van de Habsburgers benadrukken, of juist de Staatse partij centraal stellen. Men kan kijken naar de lotgevallen van lokale burgers

1624 – 1625

Jan van Bergen en Nicolaes van Geelkercken, *Kaart van de baronie van Breda, inclusief het beleg van 1624-1625*, 1625. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-AO-16-111.

en soldaten, de betrokkenheid van buitenlandse vorsten, kunstenaars, dichters, noem maar op. In het verleden heeft het beleg dan ook al veel historici gefascineerd. Zo publiceerde Simon Vosters meerdere studies over nieuwsbronnen en literaire teksten waarin de strijd ter sprake komt. J. Rooze en C. Eimermann schreven op hun beurt een gedetailleerd werk over de militaire verrichtingen, dat uitkwam in 2005.⁷ *Krijgstoneel van Europa* bouwt voort op deze en andere publicaties en combineert verschillende onderzoeksgebieden.

Elk van de vijftien hoofdstukken belicht een andere dimensie of episode van het Beleg van Breda. Sommige hoofdstukken richten zich met name op militaire zaken, zoals de organisatie van Spinola's kampementen of Staatse ontzettingspogingen. Andere hoofdstukken raken vooral aan culturele, politieke of maatschappelijke thema's, zoals nieuwsproductie over de strijd, de imago's van verschillende hoofdrolspelers en de desastreuze gevolgen van het beleg voor het Brabantse platteland. In de praktijk lopen militaire, politieke, culturele en sociale geschiedenis echter vaak door elkaar heen. De hoofdstukken zijn min of meer chronologisch geordend en nemen ook de nasleep in ogenschouw: de effecten van de belegering eindigden immers niet direct na het zwijgen van de kanonnen. De epiloog staat ten slotte stil bij de herovering van Breda door Staatse troepen in 1637, en de wijze waarop Nederlandse auteurs die gebeurtenis vergeleken met de belegering van twaalf jaar daarvoor. Op die manier ontstaat een veelzijdig en vernieuwend verhaal over het Beleg van Breda van 1624-1625.

Diego de Velázquez, *De overgave van Breda*, 1634-1635. Madrid, Museo del Prado: P001172.
© Photographic Archive Museo Nacional del Prado.

Bovendien sluit de aanpak van dit boek aan bij de “internationalisering” van de Tachtigjarige Oorlog. In de vorige eeuw had de Nederlandse geschiedschrijving daarover nog voornamelijk een nationale focus, die bijdroeg aan de legitimering van de moderne Nederlandse staat. Kort gezegd draaide het daarbij om de heroïsche vrijheidsstrijd van de calvinistische, tolerante Republiek tegen het katholieke, tirannieke Spanje: een verhaal dat ook nu nog voortleeft. Sinds enkele tientallen jaren zijn historici echter bezig om die voorstelling van zaken te nuanceren, te corrigeren en te verrijken, bijvoorbeeld door aandacht te schenken aan de internationale facetten van de Tachtigjarige Oorlog. Hun studies hebben onder meer betrekking op de militaire betrokkenheid van gebieden binnen en buiten Europa, buitenlandse berichtgeving of beeldvorming over de strijdende partijen.⁸ Het Beleg van Breda biedt een uitgelezen casestudy om de bredere context van de oorlog onder de loep te nemen – en zodoende de interne verwevenheid van zeventiende-eeuws Europa te verkennen.

Een sleutelrol is daarbij weggelegd voor het historische bronmateriaal: elk hoofdstuk gaat vergezeld van een tekst uit de tijd van het beleg, die het thema in kwestie verheldert en nader uitdiept. Om recht te doen aan de pan-Europese schaal van de strijd, zijn de teksten deels geselecteerd op basis van de herkomst van de auteurs. Denkend volgens moderne landsgrenzen, bestrijken zij samen België, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Italië, Litouwen, Nederland, Polen, Spanje en Tsjechië. Sommige auteurs schreven in hun landstaal, anderen bedienden zich van het Latijn, dat destijds nog altijd in zwang was als internationale taal van

Kees Maks, *Levensgrote kopie van 'De overgave van Breda'*, 1903. Breda, Stedelijk Museum Breda: G00456 (bruikleen Gemeente Breda).

Jacques Callot, *Het rekruteren van soldaten*, 1633. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-20.670.

IN 1616 KENMERKTE DE ENGELSE KAPITEIN JOHN BINGHAM de Noordelijke Nederlanden als “de oorlogsschool waar de meest strijdlustige zielen van Europa naartoe trekken om hun opleiding over de krijgsdienst te voltooien”.¹ Bingham had gediend onder stadhouder Maurits en prees hem nadrukkelijk als dé militaire vernieuwer van zijn tijd en één van de grootste generaals ooit. Willem de Zwijger had de professionaliteit en discipline van de Staatse legers reeds verhoogd door minder te leunen op huurlingen, kleinere gevechtseenheden te introduceren, wapens te standaardiseren, de betaling van soldij efficiënter te maken en burgers te betrekken bij militaire rechtsspraak. Onder Maurits werden deze hervormingen voortgezet en aangevuld, bijvoorbeeld met nieuwe gevechtsformaties en fortificatiesystemen.² Geholpen door een flinke dosis propaganda, trokken deze veranderingen alom de aandacht van jongemannen zoals Bingham, die op hun beurt de roem van Maurits – en daarmee vaak van zichzelf – verder vergrootten.³

In de Zuidelijke Nederlanden hield men gelijke tred met de noorderburen: ook daar voerde men militaire vernieuwingen door en had men getalenteerde aanvoerders. Sterker nog, als het conflict een school was, dan was Ambrogio Spinola één van de voornaamste docenten. Voor veel Europese jongemannen golden de Lage Landen als geheel dan ook als “strijdperk of school van oorlog”, zoals een Spaanse diplomaat het verwoordde.⁴ Met diezelfde gedachte stelde een Poolse dichter dat de oorlogsgoden Mars en Bellona in de Nederlanden een “school van bloed” hadden gesticht.⁵ Bovendien bood de Tachtigjarige Oorlog, die zich mettertijd uitbreidde naar andere continenten, ook ver buiten de grenzen van de Lage Landen kansen op militaire educatie.

Het Beleg van Breda is een goed voorbeeld van de destijds courante, pragmatische omgang met oorlogvoering. De belegering trok talrijke ‘studenten’: mannen die kennis wilden opdoen over de nieuwste militaire technieken en tactieken. Terwijl velen actief meededen aan de strijd,

namen anderen genoeg met een observerende rol. Tot die laatste categorie behoorde bijvoorbeeld de Beierse hertog Wolfgang Wilhelm, die langskwam tegen het einde van het beleg. De meest vooraanstaande bezoeker was echter Władysław Zygmunt, de kroonprins van Polen, die in mei 1624 was vertrokken uit Warschau. Officieel vormde zijn tocht een bedevaart naar Loreto, maar dat was geenszins zijn enige reisdoel: hij kwam onder andere langs Wenen, München, Keulen, Brussel, Bazel, Milaan, Rome, Napels en Venetië. Onderweg snoof hij cultuur op en haalde hij diplomatieke banden aan. Zo ook in de Zuidelijke Nederlanden, waar Władysław zich liet portretten in de Antwerpse schilderstudio van Rubens en gesprekken voerde met landvoogdes Isabella in Brussel. Een bezoek aan het Beleg van Breda kon hij evenmin overslaan.⁶

Het uitstapje duurde ruim drie dagen: in de avond van 26 september arriveerde Władysław met zijn gevolg in Spinola's kampementen, om op 30 september weer te vertrekken richting Antwerpen. Wat er in de tussentijd gebeurde, valt te lezen in allerhande teksten, van brieven en ooggetuigenverslagen tot gedichten en pamfletten. Elke bron vertelt daarbij een ander, soms bijzonder creatief verhaal. In zijn toneelstuk

Peter Paul
Rubens (atelier),
*Prins Władysław
Zygmunt Waza van
Polen te paard*, 1625.
Krakau, Zamek
Królewski na
Wawelu:
ZKNW-PZS 6320

Adriaen Pietersz van de Venne, *Herfsttafereel met een man en vrouw in gesprek*, 1625. Amsterdam, Rijksmuseum: SK-A-1773.

IN 1617 VERHUISDE DE CALVINISTISCHE KEULSE DICHTER en schoolmeester David Beck van Emmerik naar Den Haag. Hij trouwde, kreeg drie kinderen, wijdde zich aan het lesgeven en publiceerde zo nu en dan een gedicht. Tot zijn nalatenschap behoort bovendien een Nederlandstalig dagboek, dat Beck bijhield in 1624: zonder een dag over te slaan, noteerde hij ijverig waar hij zijn tijd aan besteedde, zoals schilderen, vioolspelen, de kerk bezoeken en wandelen door de stad. Daarnaast toont de tekst Becks interesse voor de actualiteit. Zo schreef hij over 28 augustus, toen Spinola net het beleg had geslagen om Breda:

Diezelfde dag kwam er nieuws over het garnizoen van Breda, dat een uitval had gedaan en vierhonderd vijandelijke manschappen had verslagen, toen die de stad dicht genaderd waren om haar onder vuur te nemen.¹

Het beleg was vervolgens meermaals onderwerp van gesprek. Van zijn oom hoorde Beck over de dood van een Bredase kapitein en de schijnbare radeloosheid van Spinola; de meid van een vriend had nieuws over de gezondheid van Maurits; en onder het genot van een pul bier sprak Beck met zijn schoonmoeder “over van alles, waaronder de belegering van de stad Breda”.² Veel inwoners van Den Haag volgden het beleg blijkbaar op de voet en deelden belangrijke nieuwtjes met elkaar.

Ook vermeldt Becks dagboek geschreven nieuwsbronnen, met name kranten. In 1624 vormde het regelmatige, gedrukte krantwezen een jong fenomeen: de eerste exemplaren verschenen aan het begin van de zeventiende eeuw, in de Duitse landen. In de Republiek had Amsterdam in 1618 de primeur, gevolgd door Arnhem, Delft en Utrecht.³ Andere steden hadden in 1624 nog geen eigen kranten, maar ook daar bestond een gestage toevoer van nieuws. Dat gold zeker voor Den Haag, het politieke machtscentrum van het land. Via de post, vrienden en familie kwam Beck bijvoorbeeld aan de Amsterdamse *Courante uyt Italien, Duytslandt etc.*, die wekelijks verscheen op zaterdag.⁴ Eenzelfde nieuwshonger kenmerkte

talrijke andere stads- en dorpsbewoners in de Republiek, waar de geletterdheid relatief hoog was. Bovendien werd het normaal om kranten hardop voor te lezen in gezelschap, waardoor hun inhoud ook toegankelijk was voor laaggeletterden.⁵

De Amsterdamse pers schonk ruime aandacht aan het Beleg van Breda: Beck kon bijvoorbeeld op de hoogte blijven van troepenbewegingen en waterstanden rond de stad, de voorraden van de belegerden en de aantallen pestslachtoffers. Om betrouwbaar over te komen, vermeldden zulke berichten geregeld dat het nieuws afkomstig was uit Breda zelf.⁶ Koeriers probeerden continu al dan niet gecodeerde brieven in en uit de stad te smokkelen (bijvoorbeeld tussen Justinus en Maurits), die ook konden doorsijpelen naar de pers. Dat smokkelwerk was echter een hachelijke onderneming, want Spinola deed zijn best om dergelijke brieven te onderscheppen. Zo beloofde hij honderd daalders te betalen aan soldaten die een vijand vatten met brieven op zak.⁷ Gevangen boodschappers zouden op zo'n moment kunnen overlopen, maar volgens verschillende bronnen hing Spinola hen op of gooide hij hen op de brandstapel, om te dienen als afschrikwekkend voorbeeld.⁸ Koeriers moesten daarom creatief te werk gaan: sommigen zouden zelfs hun baarden hebben gebruikt om brieven in te verstoppert.⁹

Desalniettemin waren de krantenberichten over het beleg lang niet allemaal betrouwbaar. Herhaaldelijk verraden de Amsterdamse kranten

Simon Fokke, *Maria van Reigersberch helpt haar man, Hugo de Groot, ontsnappen uit Slot Loevestein*, 1742. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-T-00-1550.

Alderliefste,

Dese mael en hebbe ick geen schrivens van U.E. ontfangen, het welcke my wat becommert, denckende of U.E. zieck zoudt moegen zijn. Over acht dagen hebbe ick gheschreven van mijnne kompste, alsmeede dat ick gheselschap sal hebben. Ick hoope U.E. dien brief sult ontfangen hebben, dan oft denselfden vermist werde sal ick noch eens het tselve schrijven, te weeten dat goetd waer dat U.E. een goetd half oxhooft wijn in deetd leggen en dat Elskén verhuysde, te weeten in ons oude quartier, en dat het huys wel opgheschickt waer tegen dat ick comme. Ick wilde wel dat zy ergens naer een ledikant sagh met een behantsel om op de camer te setten daer wy nu slapen. Ick meene dat wy in de toecommende weeke van hier sullen gaen. Ick verlange seer hoe het met Pieter al gaetd.

Hier en is niet nieu. Van Breeda en hordt men niet zonderling. De Prins van Orange leidt niet vaerde van den viantd met ses en twintich durent man. Den viant heeft het deurgesteken waermeede hy belet dat de Prins hem niet naerde en kan commen. Het water staetd onttrentd een voutd hogh. De Prins heeft veel vierroers ontbooden, tot wat einde en weet men niet. Men is hier weinigh met Breda becommert, hetwelcke wel oorsaecke van verlies zoude moegen zijn. Het schindt dat men geen grootd contentement en heeft in de actiën van de Prins, dan wie kandt alle de weerelt van passe maecken.

Hier is een grooten beudt ingecommen ghenoomen van degeene die te vribeutd reeden, te weeten Loodestein, Engel Leunissen ende aenderen. Het goetd quam toe de gouverneur van Seciliën: het zijn meubels, silver, kleeren, juweelen ende veel anticketeiten, onder andere het hooft van St. Laurens. Daer zijn veel kostelycke dingen in 't schip. Van Westindien en hoordt men niet. Men heeft weer veel volcx aenghenoomen om derrewaerdt te senden. Hier zijn der veel die meenen dat die zaecke zoo veel niet te beduiden en sal hebben, als men mendt, ende dat overmidts het al met waepen sal moeten ghehaeldt werden. Het staetd wel te gheloooven dat den Coninck van Spaenge het uterste daervoor sal waegen, want hem daer veel aen gelegen is.

Ick hebbe verstaen dat Wttenboogaerd en Episkopius naer Holstein zijn; my verwondert dat U.E. my daer niet van en heeft gheschreven. Ick verlange te weeten hoe het daer al aenstaetd. Voor dees tijdt en weet ick niet meer. De burghmeester Cromhoudt is doot.

Hier meede sal ick blyven
U.E. ghetrouwe huysvrouw

Marie Reigersberch
Ut Middelburg den VIII October.¹³

Mijn liefste,

Ik ben een beetje bezorgd omdat ik dit keer geen brief van je heb ontvangen. Je bent toch niet ziek? Acht dagen geleden kondigde ik aan dat ik [naar Parijs] zou komen met mijn gezelschap. Ik hoop dat je dat bericht ontvangen hebt. Voor het geval de brief echter zoekgeraakt is, zal ik nog een keer hetzelfde schrijven. Het zou goed zijn als je ruim een half okshoofd wijn zou laten inslaan en Elske zou verhuizen naar onze oude kamer.¹⁴ Zorg er alsjeblieft voor dat het huis op orde is tegen de tijd dat ik aankom. Ik zou graag willen dat Elske ergens een bed met een hemel vindt om op onze slaapkamer te plaatsen. Vermoedelijk zullen wij komende week vertrekken. Ik ben heel benieuwd hoe het met Pieter gaat.

Hier is verder geen nieuws. Over Breda hoort men niets bijzonders. De Prins van Oranje ligt met 26 duizend man niet ver van de vijand. Die heeft echter een dam doorgestoken, zodat de prins hem niet kan naderen. Het water staat ongeveer een voet hoog. De prins heeft veel soldaten met vuurwapens ontboden, maar waarom is niet bekend. Men bekommert zich hier weinig om Breda, wat weleens tot een nederlaag zou kunnen leiden. Het schijnt dat men niet erg te spreken is over het handelen van de prins, maar wie kan iedereen tevreden houden?

Er is hier een grote buit aangekomen, binnengebracht door mensen die op kaapvaart waren, onder wie Lodensteyn, Engel Leunissen en anderen.¹⁵ De spullen waren bestemd voor de gouverneur van Sicilië. Het betreft meubels, zilver, kleding, juwelen en veel antiek, waaronder het hoofd van Sint Laurentius. Er zitten veel kostbaarheden in het schip. Over West-Indië is geen nieuws. Wederom zijn er veel mensen gerekruteerd om daarheen te sturen. Velen zijn echter van mening dat dat niet zoveel indruk zal maken als men denkt en dat het allemaal met wapens zal moeten worden afgehandeld. Het is waarschijnlijk dat de koning van Spanje tot het uiterste zal gaan, omdat hij er veel belang bij heeft.¹⁶

Ik heb begrepen dat Uyttenbogaert en Episcopus naar Holstein zijn vertrokken.¹⁷ Het verbaast me dat je me daarover niets hebt geschreven. Ik ben benieuwd hoe het daar gaat. Verder heb ik niets meer te vertellen, behalve dat burgemeester Cromhout is overleden.¹⁸

Hiermee verblijf ik,
Je trouwe echtgenote,

Maria van Reigersberch
Middelburg, 8 oktober 1624

Over de auteur

Dr. Paul Hulsenboom is cultuurhistoricus en letterkundige. Als docent en onderzoeker is hij werkzaam aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. Hij is gespecialiseerd in de geschiedenis en cultuur van Nederland en Polen in de zeventiende eeuw, alsook in de Latijnse literatuur uit die periode. In zijn publicaties onderzoekt hij onder andere processen van beeldvorming, culturele uitwisseling en diplomatie. Ook is hij vertaler Pools-Nederlands.

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
wbooks.com

Grafisch ontwerp:

YURR.studio, Yurr Rozenberg
www.yurr.studio

Lettertype:

Klim Foundry, Martina Plantijn

Illustratie omslag: Peter Snayers, *Isabella Clara Eugenia bij Breda*, ca. 1628. Madrid, Museo del Prado: P001747. © Photographic Archive Museo Nacional del Prado.

Illustraties schutbladen: Henricus Hondius, *Kaart van de Nederlanden*, 1631. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-AO-1-73; Claes Jansz Visscher de Jongere, *Kaart van het Beleg van Breda in 1624-1625*, 1625. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-82.907; Claes Jansz Visscher de Jongere, *Kaart van het Beleg van Breda in 1637*, 1637. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-81.411; Joan Blaeu naar Willem Blaeu, *Kaart van Europa*, 1665. Stanford, David Rumsey Historical Map Collection (Stanford Libraries): 10017.027.

© 2025 WBOOKS Zwolle / Paul Hulsenboom

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2025.

Deze publicatie kwam tot stand in samenwerking met Stedelijk Museum Breda en met steun van de Provincie Noord-Brabant en De Mastboom-Brosens Stichting.

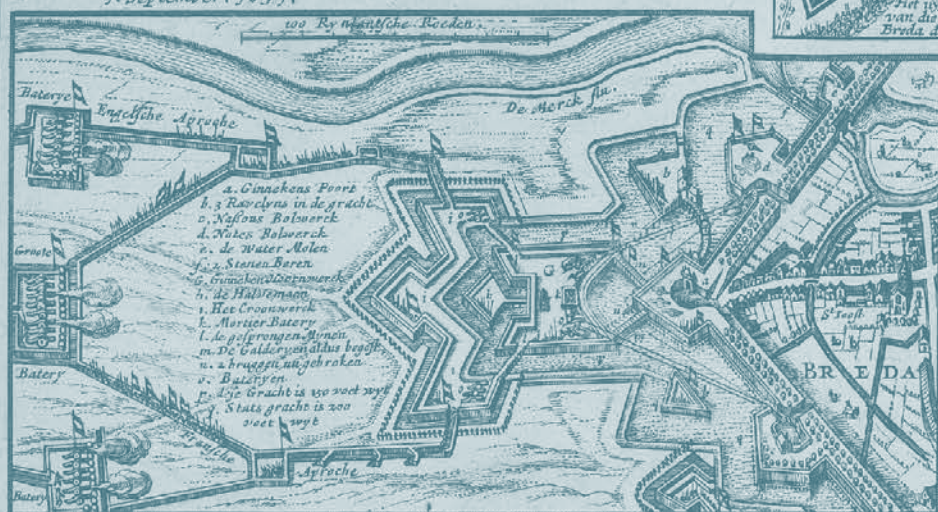
ISBN 978 94 625 8706 9

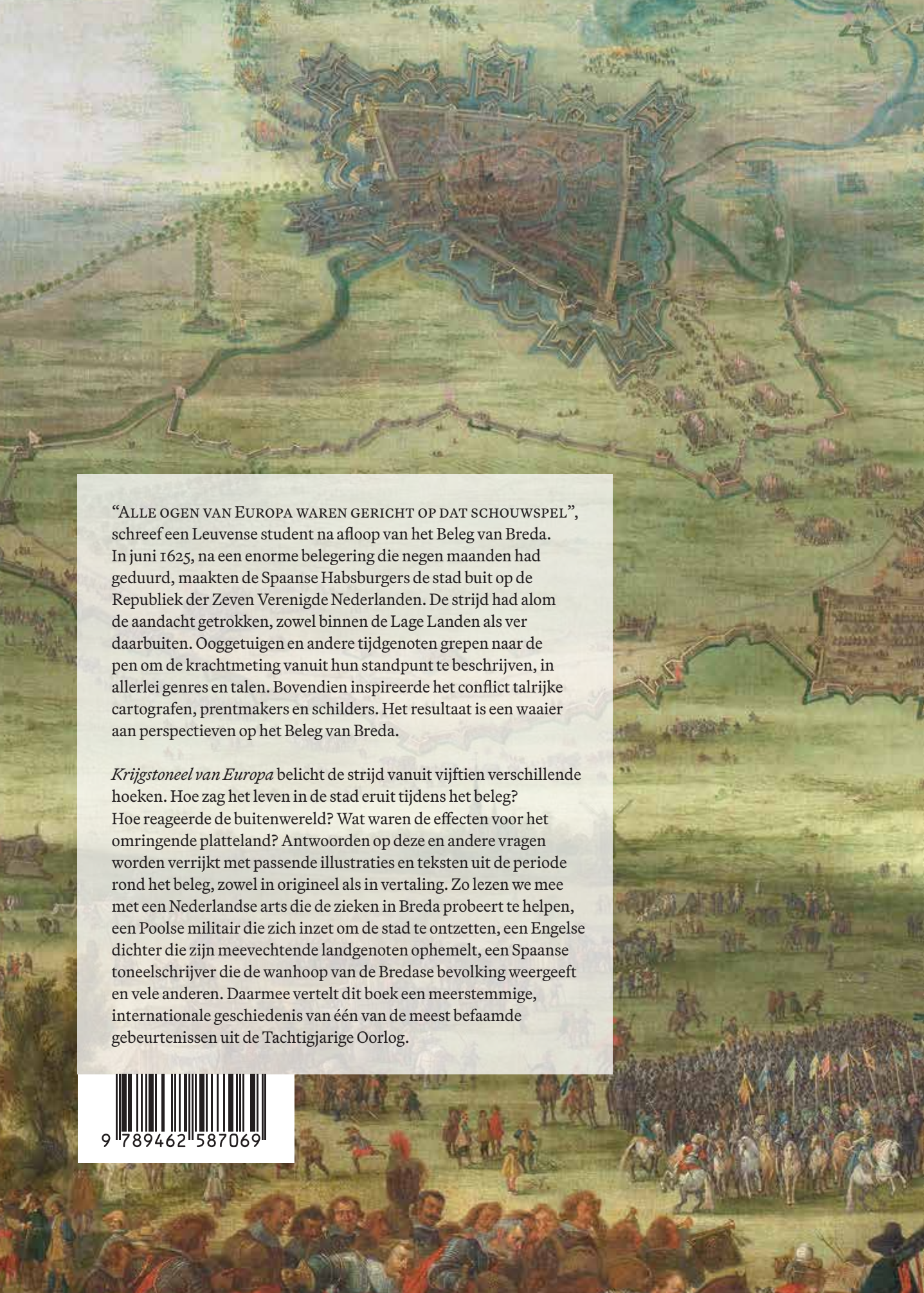
NUR 680, 693

W BOOKS

DE MASTBOOM | BROSENS
Stichting

Nieuwe Kaerte
van
BREDA
belegert door syne
Alteja Frederick Hen-
drick van Nassou
Prince van Orangien
den 23 July 1637.

“ALLE OGEN VAN EUROPA WAREN GERICHT OP DAT SCHOUWSEL”, schreef een Leuvense student na afloop van het Beleg van Breda. In juni 1625, na een enorme belegering die negen maanden had geduurd, maakten de Spaanse Habsburgers de stad buit op de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De strijd had alom de aandacht getrokken, zowel binnen de Lage Landen als ver daarbuiten. Ooggetuigen en andere tijdgenoten grepen naar de pen om de krachtmeting vanuit hun standpunt te beschrijven, in allerlei genres en talen. Bovendien inspireerde het conflict talrijke cartografen, prentmakers en schilders. Het resultaat is een waaier aan perspectieven op het Beleg van Breda.

Krijgstoneel van Europa belicht de strijd vanuit vijftien verschillende hoeken. Hoe zag het leven in de stad eruit tijdens het beleg? Hoe reageerde de buitenwereld? Wat waren de effecten voor het omringende platteland? Antwoorden op deze en andere vragen worden verrijkt met passende illustraties en teksten uit de periode rond het beleg, zowel in origineel als in vertaling. Zo lezen we mee met een Nederlandse arts die de zieken in Breda probeert te helpen, een Poolse militair die zich inzet om de stad te ontzetten, een Engelse dichter die zijn meevechtende landgenoten ophemelt, een Spaanse toneelschrijver die de wanhoop van de Bredase bevolking weergeeft en vele anderen. Daarmee vertelt dit boek een meerstemmige, internationale geschiedenis van één van de meest befaamde gebeurtenissen uit de Tachtigjarige Oorlog.

9 789462 587069